

Entre la fidelitat i l'elegància: Miquel Montserrat, traductor de la *Crítica de la raó pura* de Kant

Josep Clusa

Investigador independent

josepclusa@gmail.com

 0000-0003-1931-8716

© de l'autor

Citació recomanada: CLUSA, Josep (2025). «Entre la fidelitat i l'elegància: Miquel Montserrat, traductor de la *Crítica de la raó pura* de Kant». *Enrahonar: An International Journal of Theoretical and Practical Reason*, 75, 251-266. <<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1705>>

Resum

Aquest article analitza la primera traducció completa de la *Crítica de la raó pura* de Kant al català, realitzada per Miquel Montserrat (2024). Mitjançant una anàlisi comparativa multilingüe amb traduccions en llatí, castellà, italià, francès i anglès, examinem els mètodes traductològics emprats i avaluem l'enfocament «estrangeritzador moderat» de Montserrat. L'estudi es centra en quatre aspectes clau: el lèxic comú, la terminologia filosòfica, la sintaxi dels períodes hipotàctics kantians i el tractament dels doblats terminològics. Les principals virtuts de la traducció inclouen la preservació elegant de l'arquitectura sintàctica kantiana i la innovadora estratègia de marcar doblats terminològics amb claus angulars ('realitat'), una solució sense precedents en les llengües romàniques. Els límits es manifesten principalment en la tria d'alguns termes del lèxic comú poc familiars en català actual. L'article proposa esmenes lèxiques no normatives per a futures edicions, seguint l'esperit del propi traductor, que es mostrava obert a correccions. La traducció de Montserrat representa una fita històrica que situa el català al mapa mundial de les traduccions kantianes i constitueix una eina imprescindible per a la recerca i la docència filosòfica en aquesta llengua.

Paraules clau: Immanuel Kant; traducció filosòfica; català; estrangerització; doblats terminològics; traductologia

Abstract. *Between fidelity and elegance: Miquel Montserrat, translator of Kant's Critique of Pure Reason*

This article analyzes the first complete Catalan translation of Kant's *Critique of Pure Reason*, translated by Miquel Montserrat (2024). Through a multilingual comparative analysis involving translations into Latin, Spanish, Italian, French and English, we examine the translation methods employed and evaluate Montserrat's "moderate foreignizing" approach. The study focuses on four key aspects: common vocabulary, philosophical terminology, the syntax of Kantian hypotactic periods, and the treatment of terminological doublets. The translation's strengths include the elegant preservation of Kantian syn-

tactic structures and the innovative strategy of marking terminological doublets with angle brackets (「reality」), a solution unprecedented in Romance languages. The primary limitations concern certain common vocabulary choices that are unfamiliar in contemporary Catalan. The article suggests non-normative lexical amendments for future editions, following the spirit of the translator himself, who has been open to corrections. Montserrat's translation represents a landmark achievement that raises the profile of Catalan on the world map of Kantian translations and constitutes an indispensable tool for philosophical research and teaching in this language.

Keywords: Immanuel Kant; philosophical translation; Catalan; foreignization; terminological doublets; translation studies

Sumari

1. «Naturalització» versus «estrangerització» en les traduccions de Kant	3. Les preferències de Kant sobre la traducció de la <i>Crítica de la raó pura</i> : la carta a Born
2. Lèxic i sintaxi: anàlisi comparada multilingüe	4. Conclusió
	Referències bibliogràfiques

La *Crítica de la raó pura*, obra cabdal de la filosofia moderna, representa un dels reptes més grans per a qualsevol traductor i per a qualsevol llengua. Coincidint amb el tricentenari del naixement d'Immanuel Kant, l'abril de 2024 se'n va publicar, a Barcelona (Edicions UB), la versió de Miquel Montserrat Capella, la primera traducció completa d'aquest text al català¹.

Passat un any, la versió de Montserrat acumula valoracions molt positives en diferents ressenyes. El professor Pedro Jesús Teruel, per exemple, ha afirmat que es tracta «d'una traducció sobria, clàssica en les seves formes, que en no pocs aspectes s'assembla al tarannà de la versió castellana de la primera *Crítica* duta a terme per Mario Caimi» (Teruel, 2025: 218). És un elogi notable, ja que la traducció de Caimi (2009) gaudeix d'un gran prestigi entre els especialistes kantians hispanoparlants.

L'editor i revisor de la traducció, Salvi Turró, ha ofert una visió de la gestació de l'obra, i n'ha analitzat alguns dels problemes tècnics que presenta (Turró, 2024). També se n'ha publicat una ressenya a la revista *Kant-Studien* per donar-la a conèixer a un públic especialista alemany (Clusa i Mumbrú, 2025).

El text que segueix no pretén ser una nova ressenya, sinó valorar la traducció de Montserrat comparant-la amb altres versions. Sobretot, es tracta de contrastar-la amb aquelles traduccions que el propi Montserrat va consultar

1. Anteriorment a Montserrat, només tenim constància d'una traducció al valencià del Pròleg a la segona edició i de la Introducció, realitzada per Joan Baptista Llinares (1991). Per a un panorama de les traduccions d'altres textos de Kant al català des del 1932 fins al 2020, vegeu Clusa (2020).

(Montserrat, 2024: 31, n. 1; Turró, 2024), és a dir, les elaborades en les principals llengües romàniques (castellà, italià, francès), la versió en anglès més utilitzada actualment (Paul Guyer i Allen W. Wood) i la primera traducció de la *Crítica de la raó pura*, la realitzada en llatí per Friedrich Gottlob Born (1796).

D'una banda, aquesta comparació permet apreciar la qualitat i la personalitat de la traducció de Montserrat, situant-la en el creixent panorama internacional de traduccions de Kant; de l'altra, permet discutir alguns dels reptes que planteja, en llengua catalana, la traducció d'un text tan lingüísticament complex com la primera *Crítica*.

Abans de començar, però, convé discutir breument els diferents mètodes de traducció. Això ens permetrà ubicar l'estil de Montserrat en el marc dels debats traductològics més recents (Hurtado, 2001; Schlüter, 2020; per a una panoràmica de la traductologia catalana, vegeu Silvente, 2023).

1. «Naturalització» versus «estrangerització» en les traduccions de Kant

Segons la distinció proposada pel teòric de la traducció Lawrence Venuti (1995), existeixen dos mètodes de traduir diferents: el mètode naturalitzador (*domesticating method*) i el mètode estrangeritzador (*foreignizing method*). El mètode estrangeritzador busca mantenir les peculiaritats lingüístiques, conceptuals i estilístiques de l'original, fins i tot si això implica que la traducció resulti inusual per al lector. En canvi, el mètode naturalitzador busca que la traducció sigui el més comprensible i natural possible per al lector².

Els resultats contraposats d'aquests mètodes no només es fan notar en les traduccions literàries, sinó també en les de filosofia, i la *Crítica de la raó pura* no n'és una excepció: és possible observar-los en les 37 versions produïdes fins ara, des de la primera en llatí realitzada al segle XVIII, duta a terme per Friedrich Gottlob Born (1796, encara en vida de Kant), fins a les dels nostres dies, la darrera de les quals és la de Montserrat³.

La sintaxi és un bon exemple dels diferents resultats. El mètode naturalitzador produeix textos més llegidors, ja que escurça les llarguíssimes oracions kantianes. Jules Barni, autor d'una traducció canònica al francès (1869), fou un decidit partidari d'aquest procediment, ja que trobava algunes frases de Kant «massa llargues i massa encavalcades» («trop longues et trop enchevêtrées»; Grapotte, 2020: 80). En canvi, el mètode estrangeritzador prioritza la fidelitat a l'estructura sintàctica original, conservant intacta la complexitat dels períodes kantians, com fa Caimi en la seva versió en castellà (2009).

Probablement, la traducció perfecta —si existís— hauria de conciliar naturalitat i fidelitat, però sovint els traductors s'enfronten a un dilema: ser fidels a l'original (dificultant la lectura) o produir un text comprensible (alterant el pensament o l'estil de l'autor).

2. Venuti segueix bàsicament Schleiermacher (Venuti, 1995: 15).

3. Per a una llista de les 37 traduccions, vegeu la pàgina web de Naragon (2025).

1.1. La traducció de Montserrat: «Estrangerització» moderada?

Miquel Montserrat, en general, opta per la fidelitat al text original, tant en referència al lèxic com a la sintaxi. Com ell mateix declara a la seva «Nota a la traducció»:

El propòsit d'una traducció filosòfica no pot ser cap altre que traslladar a la llengua de recepció el text original amb la màxima fidelitat, exactitud i eficàcia. Aquesta traducció ha intentat explorar al màxim les possibilitats de la llengua al servei d'aquest triple objectiu [...]. (Montserrat, 2024: 30)

La seva traducció s'emmarca, per tant, en el mètode estrangeritzador de Venuti⁴. Montserrat, però, aplica aquest mètode amb mesura: respecta el llegat de la tradició filosòfica pròpia —adoptant «el vocabulari assimilat a casa nostra com a kantiana» (Montserrat, 2024: 30)— i evita l'ús excessiu de recursos estrangeritzadors. Així, per no sobrecarregar el text, renuncia a marcar amb claus angulars tots els dobles terminològics kantians (vegeu-ne la secció 2.3, on s'explica el concepte i l'ús selectiu de claus, com en «realitat»). Per tot això, l'enfocament de Montserrat es podria descriure com una «estrangerització moderada» o, si es vol, com un «realisme traductològic».

Amb aquesta tensió entre fidelitat i comprensibilitat en ment, examinem ara com resol Montserrat els reptes de la traducció de la *Crítica de la raó pura*.

2. Lèxic i sintaxi: anàlisi comparada multilingüe

Compararem la versió de Montserrat —en certs passatges i tria de paraules específiques— amb l'original kantiana i amb les traduccions que va tenir en compte:

- Llatí: Friedrich Gottlob Born (1796).
- Castellà: Pedro Ribas (1978, 2013).
- Castellà: Mario Caimi (2009).
- Italià: Pietro Chiodi (1967).
- Francès: Alexandre J.-L. Delamarre i François Marty (1980).
- Anglès: Paul Guyer i Allen Wood (1998).

Ens centrarem en el lèxic i la sintaxi, concretament en els quatre aspectes següents:

1. El lèxic comú.
 2. La terminologia filosòfica.
-
4. En canvi, Pedro Ribas opta pel mètode naturalitzador: «[...] he partido del principio de que, en una buena traducción, el lector no debe estar notando que está leyendo la versión de un texto en otra lengua» (Ribas, 1978: XXXVIII–XXXIX). Venuti critica aquest principi d'invisibilització com a mistificació o falsa «il·lusió de transparència» (1995: 1, 50 *et passim*).

3. La sintaxi dels llargs períodes hipotàctics kantians.
4. Els dobles terminològics.

2.1. Lèxic comú: «defugir», «destret»

Si és possible fer una observació crítica a l'excel·lent traducció de Montserrat, és en la tria de termes de lèxic comú que, paradoxalment, resulten poc familiars. Aquestes eleccions sacrifiquen ocasionalment la claredat d'aquest lèxic —paraules sense un sentit filosòfic precís— sense un guany en fidelitat.

Per exemple, hi trobem termes com ara *destret*, *capir*, *fretura*, *repatani* o *baldament*⁵. Montserrat cerca un llenguatge elegant, presumiblement per preservar en català «la *idiosincràsia* [de l'estil de Kant]» (Montserrat, 2024: 31).

Reproduïm a continuació la versió de Montserrat del cèlebre començament de la *Crítica de la raó pura* (edició A), en paral·lel amb l'original alemany. En subratllem un parell de termes de lèxic comú:

Kant	Montserrat
Die menschliche Vernunft hat das besondere Schicksal in einer Gattung ihrer Erkenntnisse: daß sie durch Fragen belästigt wird, die sie nicht abweisen kann; denn sie sind ihr durch die Natur der Vernunft selbst aufgegeben, die sie aber auch nicht beantworten kann; denn sie übersteigen alles Vermögen der menschlichen Vernunft ⁶ .	La raó humana té el singular destí, en un gènere dels seus coneixements, de veure's assetjada per preguntes que no pot defugir , car li són plantejades per la mateixa naturalesa de la raó, però que tampoc no pot respondre, car depassen tota facultat humana.
In diese Verlegenheit gerät sie ohne ihre Schuld. [...]	No és pas per culpa seva que es troba en aquest destret . [...]
(Kant, KrV, A VII)	(Montserrat, 2024: 53)

Les dues primeres paraules ressaltades —*assetjada* (per *belästigt*) i *defugir* (per *abweisen*) són elegants i familiars en català actual. *Defugir* és tan reconeixible com *eludir* (Caimi), però més refinat. Ara bé, en el cas de *car* i *destret* ens trobem amb paraules poc familiars. Això les diferencia dels seus equivalents alemanys: *denn* ('ja que') i *Verlegenheit* ('dificultat', 'confusió').

Centrem-nos en la parella *destret*/*Verlegenheit*. *Verlegenheit* significa, segons el Diccionari alemany de l'IEC, 'vergonya', 'perplexitat' o 'destret', entre d'altres. Ara bé, *destret* es defineix com a «situació anguniosa, d'extrema necessitat» (GDLC), un significat massa intens per a *Verlegenheit*, que descriu situacions lleugerament penoses, però no angunioses (vegeu l'entrada *Verlegenheit* al dic-

5. Els termes apareixen a: *destret* (p. 53, *Verlegenheit*), *capir* (p. 159, *sich besinnen*), *fretura* (p. 203, *Bedürfnis*), *repatani* (p. 382, *mutwillig*) i *baldament* (p. 67, *ob [...] gleich*).

6. Cal assenyalar-ne un lapsus: la paraula *Vernunft* ('raó') no hi apareix traduïda. Hauria de traduir-se «depassen tota facultat de la raó humana».

cionari dels germans Grimm, el DWB). El diccionari alemany-català de l'IEC restringeix *destret*, a més, a contextos de dificultats o estretors econòmiques (vegeu-ne l'accepció 4).

Altres traduccions escullen opcions més clares:

- Born (llatí): *difficultas*.
- Caimi (castellà): *perplejidad*.
- Chiodi (italià): *difficoltà*.
- Marty⁷ (francès): *embarras*.
- Guyer i Wood (anglès): *perplexity*.

El passatge del pròleg a la primera edició que hem citat és força retòric, però quan els arguments de Kant es tornen tècnics, aquest tipus de lèxic menys familiar encara pot confondre més. Considerem el segon argument de Kant a favor de l'aprioritat del temps (a l'«Exposició metafísica del concepte del temps»):

Kant	Montserrat
2) Die Zeit ist eine notwendige Vorstellung, die allen Anschauungen zum Grunde liegt . Man kann [...] die Zeit selbst nicht aufheben , ob man zwar ganz wohl die Erscheinungen aus der Zeit wegnehmen kann. Die Zeit ist also a priori gegeben. [...]. [Die Erscheinungen] können insgesamt wegfallen , aber sie selbst [...] kann nicht aufgehoben werden.	2) El temps és una representació necessària que rau a la base de totes les intuïcions. Hom no pot abolir el temps mateix [...], per bé que pot perfectament llevar els fenòmens al temps. El temps, doncs, ve donat a priori [...]. Els fenòmens poden fer-se fonedissos , però el temps mateix [...] no pot abolir-se.
(Kant, KrV, A 31/B 46)	(Montserrat, 2024: 92)

En aquest argument, una de les premisses afirma que la representació del temps «rau a la base» de totes les intuïcions. Aquesta expressió és elegant i comprensible. Els verbs *aufheben* ('abolir') i *wegnehmen* ('llevar') també hi estan ben resolts. En canvi, *wegfallen* (lit. 'caure fora'; fig. 'quedar suprimir') és traduït per Montserrat com a «fer-se fonedís», una expressió potser elegant, però poc familiar i pròpia del registre literari.

Altres traductors opten per termes més familiars i comprensibles:

- Born (llatí): *tollere atque exstinguere* (cat.: 'suprimir' i 'extingir').
- Caimi (castellà): *desaparecer*.
- Chiodi (italià): *dileguare* (cat.: lit. 'fer-se líquid' [cf. el verb *liquar*], fig. 'desaparèixer').
- Marty (francès): *disparaître*.
- Guyer i Wood (anglès): *disappear*.

7. Encara que la traducció francesa és de Delamarre i Marty, la introducció (Delamarre i Marty, 1980: 23) indica que l'autor de la traducció de bona part de la primera *Crítica* va ser Marty.

Fer-se fonedís és l'equivalent literari de *desaparèixer*. La majoria de traduccions escullen *desaparèixer*; només Chiodi tria una solució de registre similar a la de Montserrat. Les opcions de Montserrat i Chiodi poden estar motivades, com s'ha suggerit, per la cerca d'un llenguatge que reflecteixi amb fidelitat⁸ l'elegància de l'original. Ara bé, aquest tipus de lèxic podria dificultar la comprensió immediata del text i, per tant, de l'argument.

A la conclusió defensarem la conveniència d'esmenar aquest tipus de vocabulari, sobretot allà on es requereixi precisió conceptual. Aquestes esmenes es podrien orientar tenint en compte les solucions d'altres traductors, com feia el mateix Montserrat. Proposarem també substituir conjuncions arcaïtzants com ara *car*, *puix*, *baldament* o *ans*, que, a diferència del lèxic substantiu, apareixen prou disseminades pel text.

2.2. Terminologia filosòfica: «ment», «natura» i «naturalesa»

La terminologia filosòfica emprada per Kant a la *Crítica de la raó pura* (el propi Kant es referia a «termes tècnics», *Kunstaussdrücke*, AA 05: 342) és abundantíssima i, en certa mesura, aclaparadora. Podria pensar-se, per tant, que aquest àmbit —la traducció de paraules com ara *Gemüt* ('ment' o 'ànim'), *Schein* ('aparença'), *Urteilkraft* ('facultat de jutjar'), etc. (Schlüter, 2020: 21, 449-717)— és un dels que provoca més maldecaps als traductors i traductores.

En cada cas difícil, de fet, la discussió ha estat i continua sent intensa. Un exemple paradigmàtic el constitueix el terme *Urteilkraft*. ¿Cal traduir-lo per *judici* [anglès: *judgement*, Meredith, 1911]; *facultat de jutjar* (Pi, 2004); *facultat de judici* (Montserrat, 2024); *Judici* amb majúscula (Ribas, 1978; García Morente, 2002 [1928]), o potser *discerniment* (Aramayo i Mas, 2003)?

Tot i això, segons Salvi Turró, la terminologia filosòfica de Kant no presenta dificultats insuperables, a diferència d'altres àrees (Turró, 2024). Hi ha una tradició consolidada d'equivalents en llengües romàniques, per exemple: *Vernunft* i *Verstand* es tradueixen per *raó* i *enteniment*, una distinció que no sempre va ser clara (Born, per exemple, va usar *intelligentia* per *Verstand* el 1796). En casos dubtosos, es pot recórrer a la traducció llatina de Born (1796), per bé que no sempre sigui coherent amb els criteris actuals.

Montserrat empra el mètode naturalitzador per a aquesta terminologia. Ara bé, en casos particulars es desmarca del llegat preexistent i opta per una solució estrangeritzadora. Vegem-ne dos exemples.

El primer és *Gemüt*. Montserrat la tradueix per *ment*, seguint traduccions recents (Guyer i Wood, 1998; Caimi, 2009). Versions anteriors n'oferien unes altres solucions. Born utilitzava *animus* (1796), que té en llatí el significat

8. Hurtado assenyalava l'ambigüitat del terme *fidelitat* en la història de la traductologia (2001: 202-203, 104-123). Fidelitat, a què exactament? Caimi prioritza la fidelitat al contingut, per sobre de l'elegància de l'expressió (2020: 211). Altres teòrics consideren, en canvi, que l'elegància forma part del text original i, per tant, de la pròpia fidelitat. El debat és antic, amb posicions extremes que declaren que les traduccions poden ser belles o fidels, però no les dues coses alhora (*belles infidèles*).

d'ànim o d'ànima; el neohegelià Giovanni Gentile usava *spirito* en italià (Chiodi, 1967: 18), mentre que Ribas, en castellà, va passar de *psiquismo* (1978), inspirat en Husserl, a *mente* en una revisió posterior⁹. La paraula *ment* en català és potser una expressió més familiar i comprensible que les alternatives ànima i *esperit*. *Ment* és més adequada que ànim, perquè aquesta darre-ra paraula té en el nostre idioma un significat més restringit ('coratge' o 'voluntat')¹⁰.

En un exemple oposat, Montserrat es desmarca dels precedents recents. Per traduir el terme *Mannigfaltiges* opta per *divers*. Al famós paràgraf 16 de la *Dedució transcendental*, hi llegim: «Per consegüent, tot el divers de la intuïció manté una referència necessària al *Jo penso* en el mateix subjecte on es troba aquest divers» (Montserrat, 2024: 137)¹¹.

La decisió de Montserrat té precedents. Ribas (1978) i Marty (1980) han utilitzat *divers* influïts per Jules Barni, que traduïa *Mannigfaltiges* amb la perífrasi *diversité d'éléments* (1869: 138). En canvi, entre els traductors més recents, hi trobem sobretot *múltiple*: Guyer i Wood usen *manifold*; Caimi, *múltiple*, i Chiodi, *molteplice*. És possible que Montserrat, a més de basar-se en els precedents, aprofiti l'ambigüïtat de *divers*, present tant en català com en alemany. Segons el GDLA, la segona accepció de *divers* és «alguns, diferents, uns quants, un cert nombre de» («Ho han contat diverses persones»). Aquesta vacil·lació entre un caràcter tant qualitatiu («diferent») com quantitatiu («un cert nombre de») captaria bé l'ambivalència del terme kantian. Malgrat els seus avantatges, l'elecció de *divers* podria ser menys familiar que *múltiple*, que també comparteix l'ambigüïtat etimològica de *Mannigfaltiges*¹².

Destaquem, per últim, una traducció de Montserrat especialment interessant, que aprofita els recursos lèxics del català: l'ús diferenciat de *natural-lesa* i *natura* per traduir la paraula alemanya *Natur* segons el context. Així, empra *naturalesa* quan Kant es refereix a *Natur* en el sentit d'«essència», com en la «naturalesa de la nostra raó» (Montserrat, 2024: 286; *KrV*, A 336/B 393). En canvi, empra *natura* per a *Natur* en sentit concret i material, com a la Primera Analogia: «En tot el canvi dels fenòmens, la substància roman, i el *quantum* d'aquesta ni augmenta ni disminueix en la natura» (Montserrat, 2024: 201; *KrV*, B 224). Aquest doblet lèxic (*naturalesa/natura*) sembla únic entre les llengües romàniques consultades. L'italià, amb *natura/naturalezza*, en seria l'excepció aparent, però *naturalezza* connota més aviat el sentit de naturalitat (per exemple, *parlare con naturalezza* = 'parlar amb naturalitat').

En conclusió, pel que fa a la terminologia filosòfica, Montserrat sap conju-gar la fidelitat al llegat preexistent amb una sensibilitat pròpia: segons el cas, ofereix solucions més entenedores o més precises, malgrat que aquestes opcions

9. Vegeu Teruel (2025: 218), referint-se a la nova edició de Ribas (2013).

10. Per a una discussió sistemàtica de les traduccions de *Gemüt*, vegeu Mumbrú (2013).

11. «Also hat alles Mannigfaltige der Anschauung eine notwendige Beziehung auf das: Ich denke, in demselben Subjekt, darin dieses Mannigfaltige angetroffen wird» (*KrV*, B 132).

12. *Mannig-* és equivalent a *molts* (llatí *multi*) i *-faltig* està relacionat amb la idea de plec (llatí *plexus*); l'anglès *manifold* comparteix etimologia.

probablement no sempre satisfacin tots els experts (vegeu Mumbrú a Clusa i Mumbrú, 2025: 306-307).

2.3. *Períodes hipotàctics: màxima preservació de l'arquitectura kantiana*

Ja hem assenyalat abans que Montserrat opta per no escurçar les llargues oracions kantianes. Així, el traductor «malda per salvaguardar la complexitat del llenguatge kantià, amb les seves extenses oracions i l'encavalcament característic de les seves estructures de subordinació» (Montserrat, 2024: 31).

Comparem el procediment de Montserrat amb el de Pedro Ribas en traduir l'Antítesi de la Primera Antinòmia, que Kant formula en una sola oració. Montserrat preserva aquesta oració íntegrament, però Ribas la segmenta en dues:

Kant	Montserrat	Ribas
Die Welt hat keinen Anfang, und keine Grenzen im Raume, sondern ist, sowohl in Ansehung der Zeit, als des Raumes, unendlich.	El món no té començament ni fi, ans és infinit tant pel que fa al temps com pel que fa a l'espai.	El mundo no tiene comienzo, así como tampoco límites en el espacio. Es infinito tanto respecto del tiempo como del espacio.
(Kant, KrV, A 427/B 455)	(Montserrat, 2024: 343)	(Ribas, 1978: 394)

La versió de Ribas és sintàcticament més fluida que la de Montserrat. Pel que fa a la «fidelitat» a la sintaxi original, però, la de Montserrat és més adequada, ja que la seva sintaxi és tan «complexa» com la de Kant.

L'exemple anterior era prou simple. En veurem ara un passatge més complex extret de la secció «De la impossibilitat d'una prova cosmològica de l'existència de Déu». Aquest període s'estén per catorze línies de l'edició de l'Acadèmia Prussiana. El reproduïm ometent-ne ja diverses subordinades:

Kant	Montserrat
So ist der transzendente und einzige bestimmte Begriff [...] <i>deistisch</i> : d. i. die Vernunft gibt nicht einmal die objektive Gültigkeit eines solchen Begriffs, sondern nur die Idee von Etwas an die Hand, worauf alle empirische Realität ihre höchste und notwendige Einheit gründet, und welches [aquí ometo 7 línies de text]; welches aber mit der Absicht einer vollkommenen systematischen Einheit in unserem Erkenntnis [...] nicht zusammen bestehen kann.	Així, el concepte transcendental —i l'únic determinat— de Déu [...] és [...] <i>deista</i> ; és a dir , la raó no ens subministra ni tan sols la validesa objectiva d'aital concepte, ans només la idea de quelcom en què la «realitat» empírica fonamenta la seva suprema i necessària unitat: un quelcom que [aquí ometo 5 línies de text]; això, però , és incompatible amb el propòsit d'una perfecta unitat sistemàtica en el nostre coneixement [...].
(KrV, A 675/B 703)	(Montserrat, 2024: 466)

Aquí destaca l'art de Montserrat a mantenir la línia discursiva del període kantian. Conserva l'estructura subordinant tot combinant de manera efectiva recursos sintàctics —la puntuació i l'anàfora— per introduir-hi pauses.

Per exemple, utilitza dos punts abans d'«un quelcom que», emprat anafòricament per reprendre la paraula *quelcom* anterior. Així, converteix l'estructura alemanya «Etwas [...], welches [...]» en «[...] quelcom [...]: un quelcom que». La virtut d'aquest procediment és que introdueix una pausa suficient per fer el text més llegible, sense trencar-ne el flux argumentatiu.

Per valorar el procediment de Montserrat, tornem a comparar-lo amb el de Ribas:

En su sentido más estricto, el concepto [...] // Es decir, la razón [...] // Así es como se nos presenta [...]. // Ahora bien, [...]. (Ribas, 1978: 550)

Ribas segmenta el llarg període en quatre oracions. Encara que Montserrat no s'oposa explícitament a aquest mètode (utilitzat també per traductors catalans com ara Miquel Costa), Salvi Turró ofereix un argument plausible en contra (2002): segmentar les oracions pot interrompre el flux lògic de l'original i, per tant, generar confusió en l'estructura argumentativa del text (vegeu també l'anàlisi de Clusa, 2020: 233-235 sobre el mètode de Costa).

2.4. Doblets terminològics: una innovació sense precedents

Un dels aspectes més innovadors de la traducció de Montserrat és el seu tractament dels doblats terminològics. Aquesta innovació no té cap precedent en cap de les llengües que hem considerat en el present article.

Un doblet terminològic és una parella de paraules —com ara *Gegenstand* i *Objekt* o *Erscheinung* i *Phänomen*— que, malgrat que designin el mateix concepte («objecte» i «fenomen», respectivament), tenen connotacions o significats lleugerament diferents. Etimològicament, aquests doblats sovint remeten a una arrel germànica (*Gegenstand*, *Erscheinung*) i a una de llatina (*Objekt* < *obiectum*) o grega (*Phänomen* < φαίνόμενον). La qüestió, molt debatuda entre els kantians, és si aquestes parelles de paraules tenen realment un significat diferent. Mentre que alguns autors són escèptics a considerar-ho així (Croitoru, 2017), uns altres n'estan convençuts (Palmquist, 2020).

Si aquests doblats tenen diferències de significat rellevants, la traducció n'esdevé un problema. Les llengües romàniques, derivades del llatí, sovint només tenen un equivalent per a tots dos termes. Per exemple, en català només hi ha la paraula *objecte* per a *Gegenstand* i *Objekt*. Ara bé, en alguns casos es poden trobar solucions per a aquesta qüestió, com ara en el doblet *Wirklichkeit/Realität*. Segons una idea d'Àlex Mumbrú, es podria traduir *Realität* per *realitat* i *Wirklichkeit* per *realitat efectiva*, un terme ja establert en les versions de Hegel al castellà (vegeu Clusa i Mumbrú, 2025: 308). En un altre cas, l'italià Giorgio Colli va traduir *Phänomen* per *fenomeno* i *Erscheinung* per *apparenza* (Colli, 1957).

Però les dues solucions més habituals per afrontar aquest problema són les següents:

1. No marcar el doblet

Es tradueixen els dos termes de la mateixa manera, obviant la diferència de l'original. Per exemple, *Gegenstand* i *Objekt* es tradueixen com a *objecte* en tots dos casos.

2. Marcar el doblet

Es distingeixen els termes amb diverses opcions:

- Afegint l'original d'un dels termes entre parèntesis, per exemple: *objec-te (Objekt)*.
- Referint-s'hi en una nota a peu de pàgina: *objecte*¹.
- Usant majúscula inicial: *Objecte*.
- Emprant signes tipogràfics, com ara claus angulars o superíndexs: *「objecte」* o *object^o*.

La solució de Montserrat és única, ja que empra signes tipogràfics —concretament, claus angulars superiors— per marcar els dobles, per exemple: *「objecte」* per a *Gegenstand*, *「realitat」* per a *Realität* i *「fenomen」* per a *Phänomen*.

Fins on sabem, aquesta proposta no s'havia implementat mai, excepte en una traducció parcial a l'anglès de Wolfgang Schwarz (1982), qui proposava un superíndex rodó: *object^o*.

La traducció de Montserrat sembla, doncs, la primera traducció completa del nostre entorn cultural (llengües romàniques més l'anglès) que empra aquest marcatge tipogràfic. Ho podem observar a la taula comparativa següent:

	Cap marcatge	Entre parèntesis	Nota al peu	Majúscula inicial	Signe tipogràfic
Caimi (castellà)	✓				
Chiodi (italià)	✓				
Delamarre i Marty (francès)		objet (<i>Objekt</i>)			
Guyer i Wood (anglès)			object ¹		
Ribas ¹³ (castellà)				Objeto	
Montserrat (català)					「objecte」

13. Ribas marca amb majúscula inicial només alguns dobles (*Erscheinung/Phänomen*: *fenómenol Fenómeno*), però no *Gegenstand/Objekt*. Amb l'exemple *Objeto*, volem mantenir la consistència visual de la taula, no pas implicar que sigui la traducció real de Ribas per a *Objekt*.

A favor del bon criteri de Montserrat parla el fet que les claus angulars s'apliquen només quan hi ha una diferència de significat rellevant, per tal d'«evitar sobrecarregar de senyals el text» (Montserrat, 2024: 30). Així, el doblet *Dasein/Existenz* no es marca, la qual cosa modera l'efecte estrangeritzador.

No marcar el doblet minva la riquesa lèxica de l'original, ja que dues paraules de Kant n'esdevenen una. El marcatge fa visible aquesta riquesa, però pot fer-ne feixuga la lectura. Turró (2024) argumenta que la solució de Montserrat d'emprar signes tipogràfics evita un ús de majúscules —com es va fer en traduccions catalanes anteriors de Costa (2003) i del mateix Montserrat (2015)¹⁴— que resulta aliè a les llengües romàniques.

En tot cas, si es considera que un doblet implica diferències semàntiques rellevants, caldria precisar-les en algun paratext de l'edició (introducció, glosari, etc.). Altrament, només el lector expert podrà aprofitar aquest recurs.

3. Les preferències de Kant sobre la traducció de la *Crítica de la raó pura*: la carta a Born

Abans de concloure, considerem breument com volia ser traduït Kant. L'evidència és fragmentària, però suficient per oferir-nos-en una idea clara. Després de publicar la segona edició de la *Crítica* el 1787, el seu editor va encarregar-ne la traducció al llatí a Born (publicada el 1796). En una carta a l'humanista Christian Schütz, Kant li demana que en repassi l'estil:

El meu editor ha encarregat la traducció de la segona edició de la meua *Crítica* al llatí al Sr. professor Born de Leipzig. Vostè fou tan amable de comprometre's a revisar la traducció per adaptar-ne l'estil —que potser cerqui en excés l'elegància— a la correcció i precisió escolàstica, encara que aquesta no s'ajusti del tot al llatí clàssic. (Carta a Christian Gottfried Schütz del 25.06.1787, AA 10: 490; traducció pròpia)

El fragment suggereix que, en cas de conflicte, Kant prioritza la fidelitat: la correcció (*Richtigkeit*) i la precisió escolàstica per sobre de l'elegància estilística. Kant sembla associar amb el llatí clàssic (Ciceró, Virgili) l'elegància, mentre que vincula la precisió amb el llatí escolàstic que ell mateix emprava en textos precrítics i discursos acadèmics (per als seus escrits llatins, vegeu Beck, 1986).

Aquest contrast entre llatí clàssic i escolàstic és especialment rellevant. Born havia expressat el seu desig de traduir la *Crítica* «al llatí clàssic» (*altes classisches Latein*; carta de Born a Kant, 8 de novembre de 1786, AA 10: 470), mentre que Kant sembla dissociar l'estil clàssic de l'escolàstic. Cal matisar, però, que per a Born el llatí clàssic i la comprensibilitat no s'oposaven. En una carta del 7 de maig de 1786 afirmava que el «llatí clàssic» és «fàcilment comprensible per a tots» (AA 10: 444).

14. Per a més detalls sobre el tractament dels dobles en aquestes i altres traduccions catalanes, vegeu Clusa (2020: 231-233).

Aquestes preferències traductològiques de Kant suggereixen una comparació amb la traducció de Montserrat. La cerca de Montserrat d'un català modèlic —especialment culte— podria ser un obstacle per a la fidelitat, de la mateixa manera que la cerca de Born d'un elegant llatí clàssic comportava un risc per a la correcció. Trobar l'equilibri entre fidelitat i elegància és difícil, però, si l'objectiu és traslladar l'original amb exactesa, considerem que seria més convenient recórrer a un català menys arcaïtzant i més accessible.

4. Conclusió

La traducció de Montserrat s'inscriu en una tradició que busca principalment la fidelitat al text original. Les virtuts d'aquest mètode «estrangeritzador» es palesen en una sintaxi que respecta elegantment la complexitat dels llargs períodes subordinants kantians i en la seva estratègia innovadora de marcar doblats terminològics amb claus angulars (「realitat」). Montserrat, però, no aplica aquest mètode de manera rígida: quan ho considera necessari, segueix les tradicions establertes o aplica criteris «naturalitzadors», per exemple, renunciant a marcar tots els doblats o respectant el llegat terminològic preexistent.

Els límits del mètode «estrangeritzador» es manifesten en l'àrea del lèxic comú. En certs passatges, la tria inclou termes poc familiars en català actual o menys comprensibles que altres alternatives. Aquest no és un problema generalitzat, però ocasionalment fa la lectura de Kant més feixuga del que ja és. Es tracta del dilema entre fidelitat i elegància: Montserrat busca ser fidel no només al sentit, sinó també a l'estil kantià. No totes les tries, però, aconseguixen l'equilibri desitjat.

Creiem que les futures edicions podrien beneficiar-se d'algunes esmenes. El propi Montserrat expressava que és «il·lusori pensar que haguem estat capaços de no incórrer en errors», confiant que «hi hagi ocasió d'esmenar-los en futures edicions» (Montserrat, 2024: 32). Seguint aquest esperit, proposo a debat aplicar —pel que fa al lèxic comú— el que alguns traductòlegs catalans contemporanis, com ara Alexis Llobet (2024), anomenen «esmenes lèxiques no normatives». Llobet analitza les esmenes de l'editor Albert Manent (1973) a la traducció de Josep Carner d'*Alice in Wonderland* (1923) per fer-ne el text més accessible. El mateix, *mutatis mutandis*, es podria fer amb el text de Montserrat, ja que constitueix un punt de partida excel·lent. Aquestes esmenes no normatives podrien dividir-se en dos tipus: les que afecten el lèxic substantiu (substituir *destret* per *perplexitat*, *fer-se fonedís* per *desaparèixer*, *fretura* per *necessitat*, etc.) i les que afecten les conjuncions que donen cohesió lògica al text (substituir *ans* per *sinó*, *car* per *perquè*, *baldament* per *encara que*, *de fairsó* per *de manera que*, etc.). Aplicades amb moderació, farien el text més llegidor sense perdre fidelitat¹⁵.

15. Cal distingir aquestes esmenes estilístiques opcionals d'altres correccions necessàries, com ara corregir l'omissió de la paraula *Vernunft* assenyalada a la nota 5.

De fet, substituir un vocabulari més o menys arcaïtzant per un de més modern seria compatible amb el mètode estrangeritzador. Aquest mètode busca preservar les característiques de l'original o, en paraules de l'autor seguit per Venuti, Schleiermacher, «fer viatjar el lector en direcció a l'autor» (Schleiermacher, 1813: 47). Kant utilitzava, alternant-los, diferents registres: des del més culte fins al més corrent. Quan Kant empra un alemany d'ús corrent, la traducció catalana hauria de reflectir aquesta accessibilitat lèxica. Així, el públic destinatari —lectors i lectores catalans, valencians i balears— viatjaria igualment a Königsberg, posant l'esforç a entendre els arguments kantians, però en un terreny lèxic ja compartit.

La tasca acomplerta per Montserrat és, en tot cas, una gran fita. L'obra ha obtingut, merescudament, el premi de la UNE a la millor traducció de 2024. La seva obra omple un buit remarcable en el panorama dels estudis kantians en català (Turró, 2024). Situa també «la llengua de Lluís Vives» —per dir-ho amb l'afortunada expressió de Teruel (2025)— al nivell d'altres llengües europees: el català era fins ara l'única llengua romànica amb una sòlida tradició de traduccions de Kant, però no comptava amb la seva obra més emblemàtica.

Confiam que la traducció de Montserrat esdevindrà una eina imprescindible tant per a la recerca kantiana com per a la docència universitària en filosofia.

Referències bibliogràfiques

Fonts primàries

KANT, Immanuel (1900–). *Gesammelte Schriften*. Berlín: Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften. La *Crítica de la raó pura* se cita segons la paginació de la primera edició (A) i de la segona (B).

Traduccions de la «Crítica de la raó pura»

BARNI, Jules (1869). *Kant: Critique de la raison pure*. París: G. Baillière.

BORN, Friedrich Gottlob (1796). «Kant: Critica rationis purae». A: *Immanuelis Kantii Opera ad philosophiam criticam*, vol. 1. Leipzig: Schwickert. Recuperat de <https://archive.org/details/bub_gb_daTtZf7nmfcC/page/n9/mode/2up>

CAIMI, Mario (2009). *Kant: Crítica de la razón pura*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

CHIODI, Pietro (1967). *Kant: Critica della ragion pura*. Torí: UTET.

COLLI, Giorgio (1957). *Critica della ragione pura*. Torí: Einaudi.

DELAMARRE, Alexandre J.-L. i MARTY, François (1980). *Kant: Critique de la raison pure*. París: Gallimard.

GARCÍA MORENTE, Manuel (2002). *Kant: Crítica de la razón pura*. Madrid: Tecnos, 1928

GUYER, Paul i WOOD, Allen William (1998). *Kant: Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.

- LLINARES, Joan Baptista (1991). *Kant: Crítica de la raó pura (Pròleg de la segona edició i Introducció)*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- MONTSERRAT, Miquel (2024). *Kant: Crítica de la raó pura*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- RIBAS, Pedro (1978). *Kant: Crítica de la razón pura*. Madrid: Taurus.
- (2013). *Kant: Crítica de la razón pura*. Madrid: Taurus.
- SCHWARZ, Wolfgang (1982). *Kant: Critique of Pure Reason*. Aalen: Scientia Verlag und Antiquariat.

Traduccions d'altres obres de Kant

- ARAMAYO, Rodrigo i MAS, Salvador (2022). *Kant: Crítica del discernimiento*. Madrid: Alianza Editorial.
- COSTA, Miquel (2003). *Kant: Crítica de la raó pràctica*. Barcelona: Edicions 62.
- MEREDITH, James Creed (1911). *Kant: Critique of Aesthetic Judgement*. Oxford: Clarendon Press.
- MONTSERRAT, Miquel (2015). «Kant: Investigació sobre la distinció dels principis de la teologia natural i de la moral». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 26, 57-85.
- TURRÓ, Salvi (2002). *Kant: Història i política*. Barcelona: Edicions 62.

Fonts secundàries

- BECK, Lewis White (1986). *Kant's Latin Writings, Translations, Commentaries, and Notes*. Nova York: Peter Lang.
- CAIMI, Mario (2020). «Interview mit Mario Caimi». A: SCHLÜTER, Gisela (ed.). *Kants Schriften in Übersetzungen*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- CLUSA, Josep (2020). «Die katalanischen Übersetzungen von Kants Schriften». A: SCHLÜTER, Gisela (ed.). *Kants Schriften in Übersetzungen*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- CLUSA, Josep i MUMBRÚ, Àlex (2025). «Ressenya d'Immanuel Kant: Crítica de la raó pura. Traducció de M. Montserrat Capella». *Kant-Studien*, 116(2), 304-309.
- CROITORU, Rodica (2017). «Comment cette 'langue morte et savante' nous a aidé dans la traduction de la *Critique de la raison pure* en langue roumaine». *Kant-Studien*, 108, 134-145.
- GRAPOTTE, Sophie (2020). «Zur Geschichte und zum aktuellen Stand der Kant-Übersetzungen ins Französische». A: SCHLÜTER, Gisela (ed.). *Kants Schriften in Übersetzungen*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- HURTADO ALBIR, Amparo (2001). *Traducción y traductología: Introducción a la traductología*. Madrid: Cátedra.
- LLOBET, Alexis (2024). «Desbarroquitzar una traducció de Josep Carner: L'«Alícia» i la correcció d'Albert Manent». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, 77, 93-118.
- MUMBRÚ, Àlex (2013). «Dificultades en la traducció de la obra de Kant: El término *Gemüt* y sus variantes en español». *1611: Revista de Historia de la*

- Traducción*, 7. Recuperat de <<https://traduccionliteraria.org/1611/art/mumbru.htm>>
- NARAGON, Steve (2025). «Kant's Writings in Translation». *Kant in the Classroom*. Recuperat de <<https://users.manchester.edu/facstaff/ssnaragon/kant/Helps/KantsWritingsTranslations.htm>>
- PALMQUIST, Stephen Richard (2020). «An Analysis of Kant's Use of the Terms *Objekt* und *Gegenstand*». A: SCHLÜTER, Gisela (ed.). *Kants Schriften in Übersetzungen*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- PI, Jèssica Jaques (2004). «Sobre la traducció del terme *Urteilkraft*». *Enrahonar. Quaderns de Filosofia*, 36, 127-138.
<<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.370>>
- SCHLEIERMACHER, Friedrich (1813). «Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens». A: STÖRIG, Hans-Joachim (ed.). *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963.
- SCHLÜTER, Gisela (ed.) (2020). *Kants Schriften in Übersetzungen*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- SILVENTE, Juan Francisco (2023). *La traductologia catalana contemporània (una visió panoràmica)* [tesi doctoral]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- TERUEL, Pedro Jesús (2025). «Kant segons la llengua de Vives, tres-cents anys després». *Quaderns de Filosofia*, 12(1), 215-223.
- TURRÓ, Salvi (2024). «Presentació de la primera traducció al valencià/català de la *Crítica de la raó pura* [ponència]». *Jornades Traduir a Kant*. Recuperat de <<https://kantvalencia.blogs.uv.es/media-3>>
- VENUTI, Lawrence (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Londres: Routledge.

Josep Clusa és doctor en Filosofia per la Universitat Autònoma de Barcelona (2015), amb una tesi sobre l'ètica d'Aristòtil. La seva formació combina estudis de filosofia a diverses universitats (Barcelona, Hamburg, Heidelberg, Berlín) amb Filologia Hispànica (Freie Universität Berlin). Ha col·laborat en obres de lexicografia kantiana (*Kant-Lexikon*, de Marcus Willaschek et al.) i ha coeditat recentment el llibre *Kant y la tierra de la verdad. Un comentario a la Analítica de los principios* (Tirant lo Blanch, 2024). Especialista en filosofia alemanya, particularment de Kant, els seus interessos inclouen també l'ètica, la filosofia antiga i els estudis de traducció filosòfica. Actualment treballa a Berlín com a professor de llatí i de francès.

Josep Clusa holds a PhD in Philosophy from the Universitat Autònoma de Barcelona (2015), with a dissertation on Aristotelian ethics. His academic background combines philosophical studies at various universities (Barcelona, Hamburg, Heidelberg, Berlin) with Spanish Philology (Freie Universität Berlin). He has contributed to Kantian lexicography (*Kant-Lexikon*, edited by Marcus Willaschek et al.) and recently co-edited the book *Kant y la tierra de la verdad. Un comentario a la Analítica de los principios* (Tirant lo Blanch, 2024). Specialising in German philosophy, particularly Kant, his research interests also include ethics, ancient philosophy and philosophical translation studies. He currently works as a Latin and French teacher in Berlin.
